

PRZECIWNY (1048) *ai*

przeciwny (1032), **przeciwien** (16).

e jasne; w przeciwien drugie e prawdopodobnie jasne (tak np. w pewien).

comp przeciwni(e)jszy (2).

sg m N przeciwny (99), przeciwien (5); ~ (*attrib*) przeciwny (43); ~ (*praed*) przeciwny (56), przeciwien (5); przeciwien *BierEz*; przeciwny : przeciwien *BielKron* (1:4). ◊ *G* przeciwného (12); -ého (2), -(e)go (10). ◊ *D* przeciwnemu (2); -emu (1), -(e)mu (1). ◊ *A* przeciwny (11), przeciwn(e)go (4). ◊ *I* przeciwnym (44), przeciwnem (3); -em *MurzNT*, *BibRadz*; -ym : -em *MurzHist* (1:1); ~ -em (1) *MurzNT*, -em (1) *MurzHist*, -(e)m (1). ◊ *f N* przeciwną (118), przeciwna (3), przeciwn(a) (12); ~ (*attrib*) -ą (53), -a (2); ~ (*praed*) -ą (65), -a (1); -ą : -a *SkarŻyw* (5:1). ◊ *G* przeciwnéj (57), przeciwné (1) *OpecŻyw*, przeciwnyj (1) *MurzNT*, przeciwny (1) *MurzHist*; -éj (5), -ej (1), -(e)j (51); -éj *KochPs*, *SarnStat* (3); -éj : -ej *BiałKat* (1:1). ◊ *D* przeciwnéj (17); -éj (6), -(e)j (11). ◊ *A* przeciwną (79). ◊ *I* przeciwną (13). ◊ *L* przeciwn(e)j (3), przeciwny (1); -(e)j *BielSpr*, *SkarŻyw*; -(e)j : -y *Mącz* (1:1). ◊ *V* przeciwną (1). ◊ *n N* przeciwné (40), przeciwno (8); ~ (*attrib*) -é (16); ~ (*praed*) -é (24), -o (8); -é *FalZioł*, *RejWiz*, *Leop*, *OrzQuin*, *SienLek* (2), *GórnDworz* (3), *WujJudConf*, *RejPosRozpr*, *CzechRozm* (4), *SkarJedn*, *NiemObr* (2); -o *LibMal*, *KromRozm III*, *KochWr*, *KołakSzczęśl* (2), *SarnStat*; -é : -o *WujJud* (2:1), *WujNT* (4:1); ~ -é (4), -(e) (36). ◊ *G* przeciwného, przeciwniejszego (101); -ého (24), -ego (3), -(e)go (74); -ego *MurzHist* (2); -ého : -ego *MurzNT* (1:1). ◊ *D* przeciwn(e)mu (2). ◊ *A* przeciwné (17); -é (5), -(e) (12). ◊ *I* przeciwnym (6). ◊ *L* przeciwnym (2). ◊ *pl N m pers* przeciwni (42). *subst* przeciwné (124); -é (22), -(e) (102). ◊ *G* przeciwnych (67). ◊ *D* przeciwnym (9). ◊ *A m pers* przeciwn(e) (6) *BierRozm*, *BielKron* (3), *WujJudConf*, *SkarŻyw*, przeciwnych (2) *StryjKron*, *CzechEp*. *subst* przeciwné (94); -é (18), -e (1) *MurzHist*, -(e) (75). ◊ *I m* przeciwn(e)mi (5). *f* przeciwnémi (5) *ComCrac*, *GórnDworz*, *ModrzBaz*, *GórnRozm*, *SarnStat*, przeciwnymi (1) *SeklKat*; -émi (1), -(e)mi (4). *n* przeciwnymi (3) *SienLek*, *SkarJedn*, *KlonWor*, przeciwn(e)mi (1) *NiemObr*. ◊ *L* przeciwnych (26).

Składnia comp: przeciwniejszy nad co (1).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. *Całkowicie inny, odmienny, odwrotny, przeciwstawny; contrarius* *HistAl*, *Modrz*, *JanStat*, *Cn* (307) : *PatKaz III* 139v; [*piołun*] Iełt rozliczney mocy/ bo ma w łobie przeciwne dwoiakie włannoſtzy *FalZioł I* 1c, I 1c, 116c; abowiem natura gdi poczuie wnątrz one [!] przeciwną rzecz [*tj. pokarmy inne niż zwykle*] tedy chcząc ią przemoc poruſza łie z wielkim gwałtem *GlabGad* K7v; Záprawdę żaden będąc w doſtoynoſci iákiey/ nie má łie wefełic z vpádu nędznego/ kthory w tákowey doſtoynoſci przed thym był/ gdyż łie od niego może przemienić łzczęſliwość w co przeciwnego *HistAl G*; *KromRozm I* K4v, M3v; Bo ci [*pisarze*] łwęmi rękoma ſwiętę piłmo iáko mogło być nápewnieí piłali/ aby cze⁸⁰ nie ſfałżowano pilnie łtrzegli/ i ſłowa pańſkie gdzie ſię zdały przeciwné vgadźali *MurzNT* 173v *margin*, 18v; *KromRozm II r*; *KromRozm III* D7; *KwiatKsiąż* Cv, E4, P3; *Distinctio pugnantium sentenciarum*, Różnoſć/ rozeznánie przeciwnych ſentencey. *Mącz* 416b, 11c, 117a; *SarnUzn* G6; Pátrzyć theż przyrodzenia/ iefli gorący álbo źimny/ Wilki álbo łuchy: áby záwždy przeciwnymi lekárłtwy/ przeciwné wrzody y niemocy leczył *SienLek* 46, 4, 25 [2 r.], 29, 46; *GórnDworz* Gg3;

A tu iuż zalię będziec trzebá y przeciwnego ćwiczzenia y przeciwnego towarzysztwa łzukać łobie. *RejZwierc* 20v; *WujJud* 11, 15v, 18v; Włzakże iż mowá Hywreyłka ma łwoie przyzwoitości/ że gdyby łłowo łłowem było przełožone/ nie iedno by łnać nikt nierozumiał/ ale by co przeciwnego rozumiał/ przeto musiałem niegdzie rzecz rzeczá/ nie licząc łłow/ wyráżáć *BudBib* b3v; *CzechRozm* 89v, 200v, 214, 225; A małz też łam z łiebie [...] [czynić pokutę i ćwiczyc się w służbie bożej] á pierwfze złe życie odmieniáiąc w przeciwny nowy Chrzesćiańłki żywot *KarnNap* Dv; *ModrzBaz* 62v, 64v; Pomniłz czytelniku miły/ iáko małz práwy Kościoł po tych czterzech łłowkách poznáć: A iáko też Heretycki przeciwnymi czterzmi wytknáć małz *SkarJedn* 35; *Oczko* 29; *SkarŻyw* 117, 538; *CzechEp* 258; *NiemObr* 12; *WujNT* 27 marg, 625, Aaaaa3v; vłtáwiamy: áby miáłtá náłzé [...] nie czyniły zákázowániá ná tárgách dla pożytku łwego [...]. A iefli miełczánie co przeciwnego vczyniá/ niech ma moc Stárołtá náłz oné ná trzech grzywnách karáć. *SarnStat* 290, 237, 913, 998, 1118; tedy iáko Miniłtrowie konfeliá Augłpurłká ná włzyłtkie choć przeciwné łekty: ták Prokuratorowie náłzy práwo/ zwłáłzczá nowe Conłtitucie/ ná włzyłtkie choć przeciwné caufi/ iáko wołkowego nołá náciágná *PowodPr* 64, 13, 81; *SkarKazSej* 662a, 691b, 699a.

przeciwny od czego (3): Rzeczé potym młodzyeniec/ y tho ná mię dziwna/ Iż tho iedná náłurá od drugyey przeciwna. *RejWiz* 118v, 113. Cf »rzech przeciwna«.

przeciwny komu, czemu (125): Zalię znamiona łacnego rodzenia, łá przeciwné przerzeczoným znamionám *FalZioł* V 18c, I 48d; *HistAl* I6v; *KromRozm I* B3v, E2; *GroicPorz* ov; *RejWiz* 124; thákżec y we włzyłtkich łpráwach Nawyłższego báczyłz dwie rzeczy kthore łá przeciwné iedná drugyey [unum contra unum] *BibRadz Eccli* 33/15, II 125d marg; Ian Tacellius mnich Dominikow s Fránfortu/ ine temy Luterowým przeciwné rozławił. *BielKron* 193; íi ktorzy wolnego á łwobodnego vmyłłu z przyrodzenia dołtápiłi/ niemáýá być dopułzczeni ízeby mieli w łprołtným proznowániu gnułnieć/ áłbo łie w przeciwné wyzwołonym náukám łpráwy wdáwáć. *KwiatKsiąż* B; *SienLek* 54v; *GórnDworz* R6v; *BielSpr* 66; *RejPosWstaw* [143⁴]; *BudNT przedm* b2; *CzechRozm* 44v, 73v, 97v, 98v, 234v (8); *ModrzBaz* 103; Podźmyż też y do łrózduku [Starego Testamentu]/ y páłtrmy tákże weń/ iefliż też toż w łobie/ czyli co temu przeciwné⁸⁰ ma *CzechEp* 296, *2, 184, 325, 352; *CzechEpPORz* *3; *NiemObr* 178; *ReszPrz* 22, 55; *ReszList* 148, 183; *GórnRozm* A3v, D2; *KochWr* 23; Iefł iefłcze y trzeći łtan łudzi niełtáteczny/ [...] Iáko Muł áłbo Ołieł bez rozumni ktemu Czýniáć łię ciáłu łłuzá á brzuchowi łwemu [...] Tám włzyłtko cokolwiek iefł przeciwno dobroći Náýduie łię *KołakSzczęł* A4, C2v; *SarnStat* 465; Otołł w náłchým píłmie podle c. połpolicie kładá z. literę literze c. przeciwná *JanNKar* F3v; *PowodPr* 39, 41, 50, 65; Ten też áłtykuł wiáry náłzey [...] nie iefł przeciwny drugiemu *SkarKaz* 243a. Cf »rzech przeciwna«, »sobie przeciwny«.

przeciwny czym (1): że teto księgi miedzy łobá nie łá zgodne. [...] czáłem też iedne drugim y łłowy y wyrozumieniem/ ná niektorych mieýłcách/ łá przeciwné. *BudNT przedm* b2.

przeciwny w czym (7): SWiádkowie iefli łye w powiełci łwey zgadzáią/ tákie ich łwiádectwo bywa wáżne/ [...] A gdyby łobie w rzeczy przeciwni byli/ żadnemu wiárá niebywa daná. *GroicPorz* x4; *BielSpr* 66; *Calep* 253b; Różnołć wiar nie czyni vprzeymołci y dułálołci/ áby łię temu zwierzyl włzyłtkiego y dułáł mu/ ktorego ma w wierze przeciwným. *SkarKazSej* 684b. Cf »we wszystkim przeciwny«.

W połączeniach zestawiających przeciwstawne sobie pary wyrazów lub połączeń [w konstrukcjach typu: [co] przeciwne (jest) [czemu]] (16): Nauyńszy tedy myłofczy namnyeyfza przczywna nyepryafzn nyemoze bycz przymyefzana *PatKaz III* 95; radość rzecz przeciwna smutkowi *GlabGad* F; Pyffe przeciwna pokora *RejKup* q6v; *Leop Jac* 3 arg; ábowiem iż złe przeciwnie iest dobremu á dobre złemu/ poniewoli/ á z mufu iedno drugie dla they przeciwności przyrodzoney wfpierác/ á krzeczyc musi *GórnDworz* H8, F2v; *RejPosWstaw* [110²]; Bo poft przeciwny iest świętu. *SkarJedn* 234, 374; *CzechEp* *2; *GórnRozm* A3v; *KochPij* C3v; *WujNT* 12, 866; *SarnStat* 1012; *SkarKazSej* 675a; [*BielKron* 1551 31].

W przeciwstawieniu: »przeciwny ... jeden« (1): A náyduye fye tež/ iż o nyektorych rzeczach przeciwnie pifmo/ o nyektorych yednoź/ y to nye yáfne *KromRozm II* q4.

Wyrażenia: »barzo przeciwny« (8): *BierEz* S3; *CzechRozm* 184, 216, 234v, 250; Czegoż fię tedy dobrego mamy fpodziewác/ ztego rzeczy łobie barzo przeciwnych [*rerum contrarium*] wzywánia ábo przywłafzczánia? *ModrzBaz* 72; *CzechEp* 254; Alem ia od rzeczy záczytey/ ná rzecz bárzo pierwfzey przeciwną/ niewiem iáko wtapil *ReszList* 183.

»przeciwni bracia« = *innowiercy* (1): Mowiá nam przeciwni brácia náfzy/ Vtwierdzcie Confederáciá *PowodPr* 43.

»w głowę [= *całkowicie*] przeciwny« (1): Wolność iest/ ktora nic z niewolą nie ma fpolne⁸⁰/ owfzem oney iest w głowę przeciwną *GórnRozm* A3v.

»jakoby (niejako), prawie przeciwny« (6:5): *SarnUzn* F3; *GórnDworz* F2v, I5v, Rv; wfzytki przezwfká wieczzey Páńfkiey fą prawdziwe/ á iż fą s fłowá Bożego wzyethe/ á widzą fie łobie być iákoby ná pirwfzym weźrzeniu nieiáko przeciwnie y rozne/ potrzebá iest wfzytki ná iedno wyrozumienie przywieść *RejPosWiecz*³ 96v; A iż fie wfzyfcy chłubiá że máią y vczą tey náuki o ktorey Páweł í. mowi/ tež y ci ktorzy práwie iey przeciwny vczą *RejPosWstaw* [143³]; *GórnRozm* D2; naydziefz w iedney Boskiey perfonie rzeczy iákoby przeciwnie/ ode dwu iego świętych natur prawdziwie pływące. *LatHar* 262; *WujNT* 603; *SarnStat* 845; *SkarKaz* 81b.

»prawie ex diametro przeciwny« (1): Że im [*kacierzom tradycje apostolskie*] oczy kolą/ y ich piekielnym inwencyam/ y zabobonom fą práwie *ex diametro* przeciwnie/ tedy ie zá plotki máią *ReszPrz* 22.

»przeciwnym obyczajem, sposobem« = *odwrotnie; contrario, econtrario, econtra Vulg; contraria consuetudine JanStat* [szyk 27:1] (27:1): *FalZioł* IV 52b; O winie y o picciu [...] Czemu wino mocne fzkodzi mozgowi ale zdrowe zołádkowi, gdyż wino lekkie ma fie przeciwnym obyczajem. *GlabGad* H2, D7, I8, N7v; *KłosAlg* G4v; *MurzNT* 61; *GrzegRóżn* H3v, Kv; *WujJud* 16v, 45v; *SkarJedn* 26; *SkarŻyw* 212; [*Tales*] wfzytłki rzeczy z wody być ftworzone wywodzil/ [...] Hipparchus potym/ y Heraclitus Ephelius przeciwnym obyczajem z ognia y z wody Swiat być ftworzony powiadáli. *StryjKron* 1, 110; *WerGość* 203; błogofławiwfzy ábo przeżegnawfzy chleb y ryby/ wnetze ie rozmnozył. A przeciwnym obyczajem/ kiedy przekłá figę/ tudziez iá wfufzył. *WujNT* 115, 21, 2. *Cor* 2/7, *Gal* 2/7, 1. *Petr* 3/9; Ze kto iest mądry/ ten fię boi Páná Bogá/ y przeciwnym obyczajem/ któ [!] fie boi Páná Bogá/ ten tež iest prawdziwie mądrym. *WysKaz* 3, 9, 42; *SarnStat* *6, 236;

PowodPr 31; [Bywa, że ze złych rodziców rodzi się cnotliwe potomstwo] Lecz przeciwnym [pofohem bywa tego więćy/ Z dobrych rodziców/ iż źli bywają tym pręcęy. *GosłCast* 35.

»rzecz przeciwna« [w tym: czemu (29), od czego (1); rzeczy przeciwne sobie (15), między sobą (1)] = *antithesis, antitheton* *Mącz*; *res causarum* *PolAnt*; *res contraria, contrarium* *Modrz* (97): *BierEz* 12, S3; Naprzod bacż iako pán iezus będąż buog ij człowiek/ pán nad pany/ król nad krolmi/ miał tu ślczeńcie ij nieślczeńcie/ albo rzeczy przeciwné. *OpecŻyw* [27]v; Przeciwné rzeczy zcirpieć fie nie mogą bo te⁸⁰ [p]rzyrodzenie broni. *BielŻyw* 170; *GlabGad* C, F [2 r.], K8 [2 r.]; *KromRozm I* M4v; *MurzHist* O3; *MurzNT* 18v; *KrowObr* 234; *OrzRozm* B2; *BielKron* 219v, 416; *KwiatKsiąż* Cv; *Mącz* 11d, 13b; *OrzQuin* E4v; Gdzie przeciwną rzecz piśmo wyznawa mówią: iż ieden iest ftworzyciel niebá y ziemie/ á nie dwa. *SarnUzn* C6, D3, G7v; [dworna pani musi ugadzać zawdy w pośzodek] między dwiema rzeczami przeciwnemi *GórnDworz* V8v, H8, Rv; *GrzegŚm* 32; *RejZwierc* 20v, Bbb3; *WujJud* 11, 146; *BudBib Deut* 17/8; *BudNT przedm* b3, k. Kk3; Ieśliby the słowá tak po prostu rozumiane miały być/ iáko żydowie niektorzy dumają: tedy by to zátym iść musiało/ że Bog rzeczy przeciwné obiecuie *CzechRozm* 110v, 36, 56v, 62v, 73v, 85 (13); áby rozumeli że ten związek [małżeństwo] trzeba przekłádać/ nád wśelką infzá [połączność/ y wśelką miłość ludzká. Tym tedy [pofohem/ miłość małżeńka bywa zátzymána y záchowana y od tego roście: á od rzeczy tem przeciwnych drobnieie *ModrzBaz* 33, 6, 62v, 64v, 67 [2 r.], 72, 98v; *SkarJedn* 42, 43; *Oczko* 7; rzecz podobna sobie podobną rodzi [...] Ryby ryby/ bydło bydło/ ludzie też ludzi/ á nie rzecz od rodzáiu y od náture [w]ey przeciwną *CzechEp* 293, *4, 7, 31, 55, 158 (20); *CzechEpPORz* *3v; Tu Auguftyń Biśkupy Rzymkie/ pod rozłádek wśytkiego *concilium* poddawa. A ten nowy wykrętarz rzecz przeciwną twierdzi *NiemObr* 63, 22, 41, 57, 132; (nagł) Do Doktorá. (-) FRáżká/ á doktor/ to lá dwie rzeczy przeciwné: Przeto v mnie/ doktorze/ twé żądání dżiwné/ Ze do mnie śleż po fráżki *KochFr* 111; *ReszPrz* 53; *ReszList* 183; *GórnRozm* E2; *GórnTroas* 4; *OrzJan* 89; *LatHar* 262; ná początku musiał być kościół wśiętzy/ á potym mnieyzy y ściśleyzy. Lecz Pan tym podobieńftwem przeciwny rzeczy vczy/ iż kościół pierwey był máły iáko ziárno gorczyczne/ á potym fię rozrośł *WujNT* 140, 603; *WysKaz* 30; *SkarKaz* 81b; Proście roftropnie y bącznie. Bo ten niebącznie y bez wtydy prośi/ ktory rzeczy przeciwne [w]ey prośbie czyni *SkarKazSej* 660b; [Są to przeciwné rzeczy sobie/ dobrodżieyftwo/ á krzywdá. *SenekaGórn* 142 (*Linde*), 237 (*Linde*)].

»sobie, między sobą, z sobą przeciwny« [szyk 49:6] (48:5:2): *BierEz* S3; Bowiem iedna rzecz przeciwna zawżze drugá sobie przeciwną wygania *GlabGad* K8; *ComCrac* 17v; *KromRozm I* M4v; *KromRozm II* o3v, q4v; *GroicPorz* x4; Kánclerz z Podkánclerzym liftow sobie przeciwnych z Káncelláryey wydáwac niemáją. *UstPraw* A4v; Cefarz wyfluchawzy wśytkich [...] powtarzał ich rzeczy być sobie przeciwne *BielKron* 219v, 46, 156; *GrzegRóżn* E2; *KochSat* B4v; *Mącz* 13b, 182c; *OrzQuin* Aa4; *SarnUzn* C5v, D3 [2 r.], G7v; iż cznoty zdádzą fie czáfem iákoby między sobą były przeciwne *GórnDworz* I5v, H8, Gg3; *RejPosWiecz*³ 96v; *GrzegŚm* 32; Abowiem kto kiedy ślyżał: áby *Contrádictoria*/ to iest rzeczy wśelákim obyczáiem sobie przeciwne miały być zgodzone? *WujJud* 11, 33, 135, Nn6v; *CzechRozm* 96, 184 [2 r.], 216, 244v, 250v, *4, **5v; *ModrzBaz* 72, 75; *SkarJedn* 37, 43 [2 r.], 316; *Oczko* 7; żaden dwiema Pánom (á ielcże sobie przeciwnym) śluzyc nie może *CzechEp* 121; Bog gdy miał budowác ten świát/ [...] poftánowił przedtym różne rzeczy: y vczynił

przed wŹytkimi rzeczámí dwie Źródłá [...] rzeczy miedzy łobá y z łobá przeciwnych to ieŹt/ onych dwu duchow dobrego i złego. *CzechEp* 259, 254, 258; *ReszPrz* 54, 70; *GórnRozm* E2; iŹ ciáło y niŹlŹa część człowiecza pobudza w nim rozmaíte y przeciwné łobie chćiwoŹci/ Źądze y namiętnoŹci przeciw rozumowi *WujNT* 546; *SkarKaz* 81b, 243a; W cięle ludzkim mieŹzkáią przeciwné łobie Źywióły: ogień/ y wodá y Źiemiá/ y wiátr *SkarKazSej* 676a; [*SenekaGórn* 142 (*Linde*), 237 (*Linde*)].

»z przeciwnej strony« = *przeciwnie, odwrotnie* (1): Wielkie męłtwo y powŹŹiágliwoŹć pokazał Dawid/ gdy wody [...] w wielkim łwoim prágnieniu pić niechćiał [...]. Iáko z przeciwnej łtrony gruba byłá y łpofna niepowaŹŹiágliwoŹć Ezaego/ mowi ApoŹtoł/ ktory wyŹrŹawłŹy łmáczná potráwę przedał zá nię práwo łwoie pirworodne. *SkarKaz* 120b.

»na przeciwná stronę« (1): ktokolwiek [*udajáć niedbałoŹć*] tey niedbałoŹci [...] nie po przęckę wŹywa/ hnet ná drugá á przeciwná łtronę przeláduie. *GórnDworz* E8.

»we wszystkim, na wszem przeciwny« (3:1): W káżdym łnadnie ogládałŹ moc y łpráwę dziwná/ Ná włzem iednę od drugyey dáleko przeciwná. *RejWiz* 113; *CzechRozm* 184; [*pokuty cielesne za grzechy*] máią być we wŹyłtkim przeciwné oney rołkołŹy y luboŹci/ ktorełmy grzechy popełniáiąc odnołili. *ReszList* 148; *SarnStat* 1012.

Szeregi: »drugi a przeciwny« (1): *GórnDworz* E8 *cf* »na przeciwná stronę«.

»przeciwny i (a) niezgodny« [*szyk* 1:1] (2): *ComCrac* 17v; Bog gdy miał budowáć ten Źwiát/ ktoryby zawił w rzeczách łobie przeciwnych y niezgodnych/ poŹtánowił przedtym róŹne rzeczy *CzechEp* 258.

»obcy a (i) przeciwny« (2): *NiemObr* 95; tá konfederacia pokaŹe łię byđŹ bezboŹna [...] gdyŹ iáwnie ieŹt przeciw Bogu [...] broni Bogow cudzych włzelkiego obcego á iemu przeciwnego naboŹeńŹtwa *PowodPr* 39.

»rozmaity a przeciwny« (2): [*przez tajemnice gnoŹtyków i walencjanów Źadny pisma nowego zakonu rozumieć nie moŹe*] bo łą rozmaíte/ á łobie ná wielu mieyfc (mowiáć) przeciwné *BielKron* 46; *OrzQuin* Aa4.

»(nie tylko) rozny i (a, ale i, vel) przeciwny« [*szyk* 18:1] (19): *Disparitas cultus* [...] rozna vel przeczywna wyara *BartBydg* 43b; TeŹ łok w nos wpufzczony czyfcí głowę/ y bolenie iey włmierza, ábowiem ma mocz w łobie rozná á nieiako przeciwná *FalZioł* I 48d; ci ktorzy roznych y przeciwnych łobye rzeczy vczá/ yednáko piłmem S. náuki łwey podpýeráýá. *KromRozm* I M4v, M4v; *GrzegRóżn* E2; Bo tak wiedz/ iŹ w człowieku łą mocarki dziwne/ Nie tilko łobie rozne/ ale i przeciwné. IeŹt byłtra popęđliwoŹć/ ieŹt Źądza nieŹyta. BoiaŹń mdła/ ŹáloŹć łmutná radoŹć niepokríta. *KochSat* B4v; *Mqcz* 379c; *RejPosWiecz*³ 96v; MOłkwá/ ieŹt Lud w obyczáiu innemu Narodu rozny y przeciwny/ bo łą chłopi hárdŹi/ chełpliwi próŹci/ okrutni *BielSpr* 66; Luter przywodzi ná te łłowá oŹm roznych á przeciwnych wykłáďow *WujJud* 33, 33 *marg*, 116, Nnóv; *CzechRozm* 97v, 216; *NiemObr* 22; Pocznę od Lutherá/ w ktorego kłięgách/ iedney łnadŹ kártý nie przeczytałŹ/ ŹebyŹ piłmá piłmu/ mieyfcá mieyfcu/ wykłáďu wykłáďowi/ róŹnego y przeciwnego nie nálaŹł. *ReszPrz* 55, 70; *GórnRozm* E2.

a. *W funkcji rzeczownika* (5) :

α. »przeciwna« (4) : Zá ktore⁸⁰ [*krzeŹcijanina*] iŹ łię ma [*ksiáďz Powodowski*]/ á nas łobie zá heretyki poczýta: przetoŹ to twierdŹi/ Źe to przeciw nam łłufznie czyni. Ia záŹ przeciwná z łłowá BoŹego

y z łtarych Patrefow pokázuię *CzechEp* *4; [Wiem że o tem miejscu [*Gen* 1/1] Kalwin przeciwną rozumie/ ale iż żadnej obrony nie przywodzi/ przeto też nie trzeba mu nic odpierać. *BudArt* Zv; *BudDzieciokrzczeń* 105].

przeciwna czemu (2): taki pokóci naduży i rozkósz maią/ [...] ktorzy vpadwfyz powftac mogą [...] co tefz w Pietrze widziemi/ a przeciwną temu/ w Kainie Iudálszu i Saulu ktorzy niepowftali *MurzHist* O2v; [*ksiądz Powodowski*] twierdzi to/ żeby Pan Chrifthus/ záraz po łwym poczęciu mowił/ [...] Kościoł záś iego śpiewa temu przeciwną/ gdy mu národzonemu [...] płáč á niemowę przyczyta *CzechEp* 194.

Wyrażenie: »prawie przeciwna« (1): mowicie/ iż tá rozność poszła ztąd/ że nie záchowywali tego co im było dano z początku. A Ireneus ma prawie przeciwną: Ze przodkowie názy pilnie záchowawfyz w świętey proftocie obyczay wzięty od łtárszych łwoich potomkom podáli. *WujJud* 194v.

β. »przeciwnie« (1) : ále to w tym iefł/ iż ná świecie nie mogą byđz dobre rzeczy bez złych/ przeciwné iedno bez drugiego łtać nie może *GórnTroas* [3].

2. *Niezgodny, spreczny; contrarius* *Modrz, JanStat, Cn; adversarius Cn* [w tym: *komu, czemu = z kim, z czym* (292)] (301) : Ale [*blądzi*] Luter z łwemi nálládowniki/ ktorzy od yednołci kołcyoła łye odłłczepili/ á przeciwny kołcyołowi náuki łye yęli *KromRozm I* Fv, E3, F3; *KromRozm III* K3; *Diar* 54; Rozumieją temu dobrze IchM, że concilium chrzełcijańskie, ktore jest w Duchu ł. zebrane, nie może nic stanowić co by było przeciwnego Duchowi temu. *DiarDop* 101; *OrzRozm* Gv, G2; Król nád Królmi Pan Kryłtus/ názwáł łwoie Páńłtwo Królestwem: á Dyabelłkié łobie przeciwné páńłtwo/ názwáł Kłięłtwem *OrzQuin* P2v, K4, L4, L4v, P3, Q (9); *LeovPrzep* Fv; A ták áffekty te/ ktore mierność vthemperowála/ nie łą kęš ieden cznocie przeciwné/ y owłzem iá forytuią/ y podpieraią *GórnDworz* Ff7v, Kk7; Bo to iefł wielki fáłz [...] Mienić á ozywác łie biskupem/ kápłanem/ duchownym/ á łprawy złołciwe á przeciwné vrzędowi łwemu czynić *RejPos* 189v; *KuczKat* 135, 255; Heretyk ten iefł; ktory łie Kołciółowi Powłzechnemu vpornie łprzełciwia/ y łmie včzyć rzeczy temu Kołciółowi przeciwnych. *WujJud* 20, 96, 101v, 179v, 239, L15; *WujJudConf* 179v, 222v, 238v; *CzechRozm* 71, 84v; *CzechEp* 336 *marg*; *NiemObr* 135; Włzyłtkie Vota, áłbo obietnice włzyłtkie/ nie tylko łą nie potrzebne/ [...] ále też bezbożne/ Pogáńłkie/ [...] przeciwné włzyłtkim łwiętym *ReszPrz* 60; Tákwych łporow y przeciwnych myłli/ y piłania w káždym Artykule náuki Luthersłkiey iefł bárzo pełno *ReszPrz* 60; *ActReg* 16; *LatHar* +11; Wykręł záś Budnego [...] przeciwny iefł Páwłowi ł. *WujNT* 688, 733, 748, 877, 887; MAiá też Státutu Wielkiego Kłięłtwá Litewłkiego/ y vchwał Séymowych do łádów náležących przez Deputaty łwé popráwić. A to ták/ iżby nic łpifóm Vniiey nie było przeciwno. *SarnStat* 863, 236; *PowodPr* 59.

przeciwny w czym (7): *GroicPorz* x4; *CzechRozm* 99; Co też iefłcže X(*iądz*) K(*anonik*) przydáie o Papieżách łwych mowiác/ żeby Papieź ni w czym pánu Chriftułowi nigdy nie był przeciwny *CzechEp* 336, 21, 192, 326, 421.

N sg f w funkcji orzecznika: »przeciwna« [*cum inf*] (3) *cf* »to rozumowi przeciwna«.

W połączeniu szeregowym (1): Aleć nyedziw temu/ iż Lutersłka náuká od kołcyoła rozna [...] yełł/ gdyż y łamá włobyte nyefłworna/ nyezgodna/ nyeufławiczna/ odmyenna y przeciwna. *KromRozm I* G.

W przeciwstawieniu: »przeciwny ... zgodny« (1): Gdyż tymże sposobem oni [doktorowie chrześcijańscy] starszych swoich Księgi przyjmowali/ odrzucając rzeczy Piłmu ś. przeciwne [!] á zgodne pochwalając. *WujJudConf* 36.

Wyrażenia: »barzo, prawie, zgoła przeciwny« (5:1:1): Abowym wyará nállá nye niłlczy áni zákázuye sposobow/ porządkow/ y spraw śwyeckich/ ktore sprawye krzełciyáńłkyey nye łá zgołá przeciwné. *KromRozm II* m3; Stára to Papielka brednia/ á bárzo łowu Bożemu przeciwna *CzechRozm* 34, 14v, 19v, 25v, 69v, 242.

»przeciwny bład« [szyk 8:3] (11): [czart, przeciwnik Boży] zaczął rozmaite á przeciwne błędy myedzy krzełciyány śiac przez kácerze/ pod poštawá łowá Bożego. *KromRozm I* M4, M3v; Národziło sie wiele rozmaitych á łobie przeciwnych y hániebnych á łprofnych błędow *KuczKat* a2; *WujJud* 27; Kościół Powłzechny powinien [...] z tego Piłmá przeciwné błędy y łekty pokázowác y przewyćiężác *WujJudConf* 29v; *CzechEp* 174; czyniac poczet wyznánia náłze⁸⁰ ze łczyregó łowá Boże⁸⁰/ bład przeciwny/ y z piłmá świętego/ y [...] z ich że włáfnych Doktorow pokázowác będę. *NiemObr* 7, 91; Te ártykuły Kátholickiey wiáry vprzeymie nam Apołtoł záleca: łrofuiąc ołtrze tych/ ktorzy błędy im przeciwné trzymáią *WujNT* 784, 460; *PowodPr* 26.

»przeciwny Bogu« [= niezgodny z wolą bożą] [szyk 15:3] (18): *KromRozm I* E2v; Kapłanom theż było przykazano/ áby winá [...] nie pijáli/ aby trzeźwi był á vmiál rozeznác co iełł łwiętego/ á co przeciwnego Bogu *BielKron* 36v; *GliczKsiąż* C4v; *BielSat* G4; *WujJudConf* 5; Kiedyc by ty rzeczy/ ktore łie nam zdádzą być przyrodzone/ dobre były: tedyćby ich nam Bog niezákázowál. Ale iż złé łá/ á iemu przeciwné: tedy nas od nich odwodzi *CzechRozm* 242v, 14v, 25v, 68v, 99 [3 r.], 100, 203v; *CzechEp* 345; BOg tylko ludzkie myśli wiedziéc może/ Y ku dobrému łamże dopomoże: Ale cokolwiek przeciwného iemu/ Dobrze nie pádnie/ by więc naymędrłzemu/ Włzytko wiefł/ pánie/ zgub co przeciw tobie *KochFr* 91; *GrabowSet* D3v; *PowodPr* 81.

[»przeciwna kontradycyja«: Brácia mili/ zdać mi się tu być przeciwna Contradikcia: á zwłáłzcza dla Piłmá Apołtołłkiego ktorełcie ná podporę [...] przywiedli *HerbOdpow* K3v.]

»przeciwny mądrości (bożej)« [szyk 5:1] (6): *OrzQuin* Q3v; Ano nic nie iełł przeciwnieyłzego mądrości/ iáko wielka łubtelność/ ktora ácz we włzyłtkich rzeczách przeciwi łię prawdzie/ włzákoż około práwá/ tám iełł nayłzkodliwłzą *GórnRozm* Fv; Mądrości Bożey przeciwné y nieprzyáciélem iey iełł/ łerce y łumnienie pomázáne grzechámi. *SkarKazSej* 660b, 660b, 661a, b.

»nauce (Kościoła, a. Chrystusowej, a. Apostolskiej itp.), słowom Apostolskim przeciwny« [szyk 10:3] (12:1): *MurzHist* C3v; *KrowObr* 233; *BibRadz* 1.Tim 1/10; nie łá przeciwné náuce Apołtołłkiey Kościelne Trádycye *WujJud* 41v, 110v, L15; *CzechRozm* 221; *CzechEp* 31; Tym łłowom Apołtołłkim (Augułtyn ś. mowi) nic nie łá przeciwné ofiáry/ modlitwy y iáłmużny/ ktore kościół Boży vłtáwiczné czyni zá vmárłé. *WujNT* 633; iż zakon nie iełł połtanowion łprawiedliwemu/ ále niełprawiedliwym/ [...] kłamcom/ krzywoprzyjęzcom/ y iefłi co innego iełł przeciwnego zdrowey náuce [si quid aliud sanae doctrinae adversatur]/ wedle chwálebney Ewángeliey błogółáwionego Bogá *WujNT* 1.Tim 1/10, s. 31, 519, 575.

»dobrym obyczajom przeciwny« (4): *WujJud* 33v [2 r.], L18; nie maż [w *Biblijej katolickiej*] nic takiego coby było ábo zdrowey Kátholickiey wierze/ ábo dobrym obyczajóm y pobożności Chrześcijánfkiey przeciwnego. *WujNT przedm* 5.

»Pismu (Świątemu), Ewanjelijej, Zakonowi (Staremu, a. Mojżeszowemu), Staremu Testamentowi przeciwny« [szyk 25:1] (16:5:4:1): *OpecŻyw* 108; *KromRozm I* F4v marg; Pán Chrístus nie uczy nic nowego ani ftaremu zákonowi przeciwnego⁶⁰ *MurzNT* 18v marg; *KromRozm II* a3v; A któż to z nas twierdzi/ áby Trádycye Písmu przeciwno być miály. *WujJud* 42v, 42v [2 r.], 78v, 81, 104v [2 r.] 234v (10); *WujJudConf* 36, 42v, 200; [*Żydowie ganią*] wymylenie písm tych nowych/ ktore są názwane nowym testámentem: ftáremu testámentowi przeciwnych. *CzechRozm* 67v, 139, 150; *CzechEp* 176, 188, 216; Przetoż ktokolwiek dziś do nas przynosi infzú iáką Ewángelią oney przeciwną; ten ma być przeklęty *WujNT* 103, 652, Yyyyy3.

»prawdzie (bożej) przeciwny« [szyk 6:1] (7): *KromRozm I* Fv; [*pobożni królowie*] wżelke błędy przeciwno prawdzie bożej y písmv śwíątemv (by nástarże były) precz odrzvczali y pylno wikorzemiali [!]. *SeklWyzn* 2v; *KromRozm II* p3v; Lecz Biskup on nieprzełtawał wywodzić wżytkiego/ ífz nic w wierze náfzey fałszywego áni prawdzie przeciwnego niemáż *SkarŻyw* 102; *CzechEp* *4, 282; zkąd my tákowy zwyczaj [*przejmowanie majątności kmieci bezdzietnych*] iáko prawdzie przeciwny [*vero contrariam JanStat* 1093]/ y rozumiejąc zá niešťużny/ vftáwiamy: áby [...] *SarnStat* 653.

»prawa (pospolitemu), statutowi, dekretowi, ustawam, konstytucyjám, iuri communi, rozrzádeniu, postanowieniu, przeciwko statutowi przeciwny« = *iuri communi, ordinationi contrarius JanStat* [szyk 32:9] (25:5:3:2:1:1:2:1:1): vedlia tego [...] ftatutu mayá bycz łádzone wślytki rzeczy [...] odłoziwśly na ten czas na ftronę wślytki pirwśle Statuta [...] statutovi pośledniemv przeciwno. *ComCrac* 17v, 17v; uczyniwszy ten obowíazek na IchM, aby nic nie wydawali z kancelaryji pod tą pieczęcią, co by było przeciwnego práwu pospolitemu. *Diar* 73, 73, 74 [2 r.]; *LeszczRzecz* A3; *PaprUp* Lv; tákowym obyczajem máią być karáni śludzy [...] którzyby lífty którékolwiek Przywileiowi królestwá náfzego/ y ninieyfzému pośtánowieniu przeciwno ołobóm pośtronnym [...] przynieśli *SarnStat* 194; Kánclérz y Podkánclérzy, líftów práwu przeciwnych, wydawać nie máią. *SarnStat* 318; którą [*winę siedzenia jednego tygodnia w wieży*] wślyscy ná łobie ność máią/ którzyby co przeciwnego temu Dekretowi Króla Iego M. vczynili. *SarnStat* 750, 13 [2 r.], 84, 86, 92, 97 (32); ktora [*prywatá*] gdy fie odpráwi/ iuz też oná Conřtitutia máło przygodna/ á pośpolicie y ftáremu práwu przeciwna. *PowodPr* 64.

»przeciwny przykazaniu (bożemu a. Pańskiemu), rozkazaniu, przeciwko rozkazaniu« = *cum Dei iussis pugnans Modrz* [szyk 5:4] (6:2:1): *SeklKat* H3; Otóz obác/ że pan przeciwko śwému rozkazaniu nic nie vczynił przeciwnego *BialKat* 63v; Coż wy Trádycie Żydowśkie śprofne/ á iáfnie woley á Przykazaniu Bożemu przeciwno/ Trádycyam śwíątym Kościelny^m przyrownywać? *WujJud* 43; *RejPosWstaw* [21²]; ábyfmy ie⁶⁰ [*Boga*] rozkazanie wykonywáli: á wślytkie rzeczy iemu przeciwno ná ftronę odrzucáli. *ModrzBaz* 143v; *NiemObr* 178; *LatHar* 133; ále opuść rodzice w potrzebie / y nie dáć im pożywienia dla tego ábyś ráczey dał do kościoła/ to niezbożna rzecz/ y przeciwna Páńfkemu przykazaniu. *WujNT* 151, 151.

»przeciwny przyrodzeniu« [szyk 1:1] (2): Altembáfy rozliczne Złotohławy dziwne/ Aż wierę przyrodzeniu czáfem y przeciwnie. *RejZwierc* 244; Bo tę rzecz [unikanie obrony] prawie przeciwną przyrodzeniu y rozumowi widzę. *CzechRozm* 242.

»przeciwny rozsądkowi zdrowemu« (1): iż iest [twój wywód] przeciwny y rozsądkowi zdrowemu/ y temu tám zakonowi o fałszywych świadkách/ Moyżeszowemu *CzechRozm* 232v.

»rozumowi przeciwny; to rozumowi przeciwna« = *contrarius rationi* *Modrz* [szyk 15:2] (14;3): Ale iż się tá náuká Ewánieliey Świętey Pápieżowi y iego slugám/ zdála być nie ozdobna niepłatna/ rozumowi przeciwna [...]. Przešlo otym Papięz wítawitznie myflił/ [aby ...] *KrowObr* 48v; *RejWiz* 25, 119, 127v, 144; *GórnDworz* 112; To też rozumowi rzecz przeciwna/ żeby slugá w rokázaniu páná fwego miał brákwáć/ iedno przyimuiąc/ á drugie odrzuciájąc. *CzechRozm* 100; Y to też iefzcze niemniey rozumowi przeciwna/ lámo przykazanie Boże ná tablicach kámiennych ípifáne zá słowo Boże [...] przyimowáć *CzechRozm* 100v; Iefzcze też y to niemniey rozumowi ludzkie^{mv} przeciwna/ zá lámo fie Sobotnie proznowanie chwytać *CzechRozm* 101, 2v, 99, 100 [3 r.], 210v, 242; Co iefliże ktorých praw żadna się przyczyná pokázáć niemoże/ [...] wżákże ták trzeba czynić/ żeby rozumowi niebyły przeciwnie *ModrzBaz* 70.

»słowu bożemu (a. Boga, a. tekstowi słowa bożego) przeciwny« [szyk 23:7] (30): *SeklWyzn* 3, c2; Grzełá przełożeni fwieczci/ ktorzi niewykorzeniaią bałwophalstwa przeciwnego słowu y prikázaniu Bożemu. *SeklKat* H3, Q2v; *KromRozm I* D3, G, K2v; *KromRozm II* pv; *KrowObr* B2; *OrzList* d4v; Náfzeć Terminy fá wedle słow Bożych/ y z nich prawie vrofły/ áleć wáfzá wiárá iest iego słowom przeciwna. *WujJud* 173v, 76, 204; komu tu przyfstoyniey wierzyć: tobieli z tobie rownymi/ rzecz przeciwną słowu Bożemu/ mowiacemu? czyli Pifárzowi temu wyroki Boże opifuiącemu? *CzechRozm* 54, 14v, 19v, 25v, 34, 140v, 221; chociaż też tę plotkę włáfnemu textowi słowá Bożego przeciwná ma [ksiądz Powodowski] z Auguftyńá. *CzechEp* 321, *4, 133, 146, 150, 345; *NiemObr* 133, 135; *ReszList* 154; Co P. Chrístus o náukách y wítawách zgołá ludzkich/ ábo próżnych/ ábo y słowu Bożemu przeciwnych/ y fzkodliwych mowił. *WujNT* 64.

»sam sobie, sobie, z sobą, sam w sobie przeciwny« = *a se ipso dissentire a. dissidere, secum discordare* *Mącz* [szyk zmienny] (14:7:1:1): *KromRozm I* G, H4 marg [2 r.]; SWiádek iefli íam íobie w íwey mowie iest przeciwny [...] tákowy bywa od Sądu odłączon. *GroicPorz* x4; Ale [Euzebius] záfię ná drugim mieyfcu przeciwny iest íam íobie gdzie pífe/ iż Piotr nieprzyzedł do Rzymu *KrowObr* 20; *Mącz* 379c, 383c [2 r.]; káżdá fáłżywa náuká ma tę włáność/ záwždy/ że íobie iest íamá przeciwna *SarnUzn* G6v, G7; *RejAp* 185v; *KuczbKat* a2; *WujJud* 45v marg; Ná ofáték íam Márek byłby íobie przeciwny/ iefli bys to mieyfce wedle ninieyfzych ksiąg czytał. *BudNT przedm* c7v; iż Tálmud ich iest nowy wymyfl: y nie nadawnieyfze ípifanie/ z íobá bárzo ná wielu mieyfcách niezgodne y przeciwnie *CzechRozm* 69v; gdyby tego roku był Gedimin zábity/ iák Miechouius pífe/ tedyby iego Kronika mufiála być íobie przeciwna *StryjKron* 380, 385; *CzechEp* 96; *NiemObr* 31, 76; *WujNT* 253, 890; My mowięmy: iż Bog przeciwnym íobie bydz nie może. *PowodPr* 43.

»przeciwnie sobie [= wzajemnie]« (1): Tak tám wniektorych księgach naydzieflz/ A było daleko od nich ftádo świni [...]: Lecz winych tak to ftoi. A było niedaleko od nich ftádo świni. Tu widzifz przeciwnie być íobie księgi *BudNT przedm* b2v.

»sumnieniu przeciwny« (1): [sędzia] iefli by miał co wątpliwego y fwemu sumnieniu przeciwnego: thedy dla lepszego vznania prawdy fprawę onę ná inny czas odłoży *GroicPorz* aa3v.

»wierze (a. szczyrości wiary) przeciwny« [szyk 14:5] (19): *SeklWyzn* 4v; *OrzRozm* G; *BielKron* 208; *WujJud* 33v [2 r.], 51, 205, Ll8; Przetoż [...] odrzucamy ná ftronę wzyfťkie Rzymfkie vftawy/ wierze Krześciánfkiey przeciwnie *WujJudConf* 62, 51; Aliściby tych długich y zawiłanych wywodow/ fzczyrości wiary Chriftiánfkiey przeciwnych namniey nie potrzebá. *CzechRozm* 57, 67v; *CzechEp* 278; Y nie rzekł nic/ iáko ia rozumiém/ wierze náfzýy przeciwného u Ciceroná *Scipio KochWr* 24; *LatHar* +4v; Boiazń y ftáranie nie ieft przeciwnie wierze y nádziei. *WujNT* Xxxxx3v, *przedm* 5, s.163, 566.

»wolej (woli) (bożej) przeciwny« [szyk 9:6] (15): *MurzNT* 58v; *KromRozm* II k3; *SienLek* 18; ábowiem poki byli nie zgrzeřzyli rodzice náfzy/ nádzýc byli/ á wždy fye nie wftydźili áni żądzey przeciwney woley Bożey ku łobie mieli *BialKat* 190v, 323v; Tákże y Przełożonych Swieckich Mándaty/ poki Bożey woley nie fą przeciwnie/ z vcźciwořcią przyymuiemy *WujJud* 107, 107; *WujJudConf* 16, 214; *CzechRozm* 203v, 231; Náuczyliřmy Plebany y káznodźieie/ áby [...] żadną miárą iedney ołoby [boskiej] nie przyznawáli/ ále gánili iáko rzecz bezbożną/ przeciwną vftáwie y woley ořtátniey zbáwicielá náfzego *ReszPrz* 59; *ReszList* 154; *LatHar* 333, 579.

»wolności(am), swobodom przeciwny« [w tym: swobodom i wolnościam (1)] = *libertati a. immunitatibus et libertatibus contrarius* *JanStat* [szyk 10:3] (8:5): My będąc pořláncy od rycerstwa Korony tej, [...] znamy powinnořć swą przestrzegać swobod koronnych, aby się nic im przeciwnego za niedozorem naszym nie działo *Diar* 88; Agdziebi [...] ftáło fie co takowego timto prawom Statutom/ Daninam/ Prziwileiom Liřtom/ fwobodam y wolnościam przeciwnego [tedy wszystko żadnej mocy mieć nie ma] *PaprUp* Lv; Tylko z tego Státutu wzyfťtek rozdział woienney o obronie ziemfkiey/ iáko przeciwny wolnościam Koronnym [...] káfuiemy *SarnStat* 1062 [*idem* 1191] 13 [2 r.], 46 [2 r.], 164 [2 r.], 661, 1191; Tákie práwá ludzkie nie fą przeciwnie wolności Chrzeřciánfkiey *SkarKazSej* 698a.

»zakonowi bożemu (a. Mojżeszowemu), prawu bożemu (a. Mojżeszowemu), ustawie Pana Chrystusowej (a. Pańskiey) przeciwny« = *iuri divino contrarius* *JanStat* [szyk 12:4] (7:6:3): *OpecŻyw* [123]; Práwá ktore máią/ w Tálmutcie fą nieřláchetne przeciwnie Moizęřzowym *BielKron* 465v; *WujJud* 78v; Ieremiařz y wzyřcy inřzy Prorocy onych ftárřzych fwoich Kářłanow vftawy y Dekretá zakonowi Bożemu przeciwnie wfzędzie ftrofowáli *WujJudConf* 39v, 241; *RejPosWstaw* [21²]; *CzechRozm* 232v; á teř to nie podobna/ áby Apořtołowie/ rzeczy vftáwie páná Chriftuřowey/ y piřmu ř. przeciwnie pořtánawiáć mieli. *NiemObr* 146; *ReszPrz* 59; Spořob zwyciężánia tych pokus [...] Pierwřzy: dáwáć pęrdki á potężny odpor káždzey myřli/ zakonowi Pánřkiemu y woley Bożey przeciwney. *LatHar* 579; *WujNT* 64; czytay w Státucie ftárym, gdzie *Gregorius* Pápięř oné [řłowa statutowe] odrzuca, iáko té które fą przeciwnie práwu Bożemu *SarnStat* 154, 260, 261, 266, 914.

Szeregi: »niezgodny i (owszem) przeciwny« (2): *CzechRozm* 69v; ludzie/ iákoby řłowá Bożego niemieli/ do iednego cřłowieká [*Atanazjusza*] wyznánia/ ze řłowem Bożym namniey niezgodnego: y owřzem iemu przeciwnego/ ták fię przywiázáli *NiemObr* 135. [*Ponadto w pořczeniu szeregowym* 1 r.]

»rozny i (a(l)bo) przeciwny« (5): *KromRozm I G*, K2v; Abowiem iáko Apóstołowie miedzy sobą zgodną náukę wżycy zachowali/ ták teź potomkowie ich nie mogli nic roznego álbo przeciwnego piłmu ich Kościołowi podávat *WujJudConf* 42v; *CzechRozm* 138v; *NiemObr* 122.

»przeciwny, (a) szkodliwy« (2): (*nagł*) Pychá. (-) PAni wżech złości/ [...] Bogu przeciwna/ człówieku szkodliwa *GrabowSet* D3v; A Iurgieltów żadnych/ nikomu solá ná fkladzie Zupy Bydgołkiéy nie damy. A iefli które dáné są/ iáko práwu onych Woiewództw przeciwné á szkodliwé/ ábroguiemy *SarnStat* 392.

3. *Sprzeciwiający się, przeciwstawiający się, stawiający opór; nieposłuszny; rebellis Mącz, PolAnt; infestus Mącz, Modrz; adversus Mącz, JanStat; reprehensibilis HistAl; resistens Vulg; controversus, contumax, protervus Mącz; refractarius Calep (151)*: Contumax, Ociętny, Nieposłuszny/ Krnąbrny/ Przeciwny. *Mącz* 64b, 24b, 169d, 327c, 446c, 489a; iedno was o to profzę/ ábyście ode mnie gotowéy rzeczy słucháli/ á nic przeciwného słucháiąc mię/ nie myśliłi áni mówili *OrzQuin* H2; *Refractarius* – Ocziąpli [!], przeciwni. *Calep* 905a; OTo lud pyłzny/ lud tobą gardzący/ Złościé przeciwny/ Boże wéłzchmogący [!] *GrabowSet* T4v; *KlonFlis* C4.

przeciwny komu, czemu (42): Ale żydowie ktorzy byli przeciwni nauce milégo Iezufa/ mówili: Oto cij zwolenicy mółszem sie spili. *OpecŻyw* 176, 60; *ComCrac* 12; *HistAl* K2; *KromRozm III* A7v, N5, O; *GliczKsiąż* C4v; A thák tey Ceremoniey Sądu Mieyłkiego żaden niema być przeciwny. *GroicPorz* i4, ii; *Leop 3.Esdr* 2/26; *BibRadz Deut* 31/27; sprawiedliwie tedy okrutnicy/ złośliwi Bogu przeciwni máią być pohánbieni słowy y wżynki *BielKron* 253v, 1v, 7, 128v, 155v, 164 (11); *OrzQuin* M3v; *SienLek* 23v; Drugie lepak dwa pieniądzą ná każdy dzień trące/ ná żonę moię kthora mi iest zawždy przeciwna/ á chytra/ a słwolna. *HistRzym* 50, 31; Tákowe wżyftki ludzie ktorzy ták o Bogu rozumieią/ Kátholikámi Krześcijánłkami nazywamy/ á przeciwné temu wżyftki mamy zá głupie y szalone/ y Heretykámi sie być fkazujemy *WujJudConf* 22, 73v; *CzechRozm* 52; *PaprpPan* Ee2; *ModrzBaz* 51v; *SkarŻyw* 320; *Vincentius Lyrinensis* wykłáda: Strzeź się prawi/ káżdey nowej náuki/ nowych dekretow/ nowych rzeczy/ ktore są dawności przeciwné *ReszPrz* 109; *ArtKanc* L4; *WujNT* 1.*Thess* 2/15; Ale Polacy máło *de poena talionis* dżierzą, y iákoby są przeciwni stáremu Legiłlatorowi, kędy wfpomináią *Legem Radamanti*. *SarnStat* 715; *PowodPr* 13. *Cf przeciwny komu w czym*.

przeciwny komu w czym (4): [*Maryja mówi do Żydów*] ácz śnádz on [*Jezus*] widziál sie wám bytz przeciwny w czym iuzci vmarł od wálłych rąk [...] miéycie dofytz na tym *OpecŻyw* 152v; *HistAl* B3v; A ták dawłzy lifty Cefarz do Kfiążąt y do inych/ áby ten Dekret trzymáli/ rofkazał áby mu niwczym przeciwni niebyli/ w tey wierze wktorey mu są obowiazáni *BielKron* 207, 211v.

W przeciwstawieniach: »pokorny, posłuszny, powolny, zgodliwy ... przeciwny« (4): Czemże dowodził o tey zwirzchnooci papyeskyey? (-) [...] wżywánim ktore sły z hiłtoryy/ y przyznawánya Conciliy/ biskupow/ y pátryárchow/ nye tylko powolnych/ ále y przeciwnych papyezom okaże. *KromRozm III* N5; á wmiátác sły w mowę zgodliwą á fwą przeciwną wtáczac/ nic inego iest/ iedno w táncu komu nogę podmiátác *OrzRozm* K4; We Lwie moc/ ktory sobie przeciwnego vmorzy/ á pokornemu káłkáwie sie stáwi. *BielKron* 1v, 225v.

Wyrażenia: »w tej mierze przeciwny« (2): Yelifz thedy m[a]ł[ż]onkowye ci ktorzy nyepłodem od Bogá fkaráni są/ chcą płód myéc/ nyechay go od Bogá sfukáya/ á nye od bab/ ludzi Bogu

wthey myerze przeciwnych. *GliczKsiąż* C4v; Lecz iż widzę że się maż z domem ftárożytnym Do spowinowácenia: áczem ci dotychmiałt Był w tey mierze przeciwnym, toż rozumiem z tobą. Dopuľczamci *CiekPotr* 27.

»przeciwna strona« = *przeciwnik w postępowaniu sądowym; adversarius Mącz, Modrz, JanStat; obex (obiex) Mącz; adversa pars, altera pars JanStat* [szyk 24:23] (47): *ComCrac* 22; *MurzHist* L4v; [przysięgam być sprawiedliwym] á wziąwłzy od iednego ná pozew/ od przeciwny ftrony nań niebrać *GroicPorz* g3, e3, e3v, g3v, zv, bb4v [3 r.]; *OrzList* h4v [2 r.]; Gdyby kto ftáwił fwiádki zákłete ku iákemu świadectwu y dowodowi/ A ftroná przeciwna náganiłaby im/ tym iż łą w klątwie/ takowemu ma być dano ná infze świádki *UstPraw* C4v, H2; *Aequitas cum adversario stat*, Spráwiedliwość yełt przy przeciwny ftronie. *Mącz* 417b, 237a, 281b, 305d, 315, 358a (9); Hnet ná to przeciwny ftrony prokurator rzekł [...] *GórnDworz* Q8, Q, R6v; A ponieważ takowe przedmowy nic łą krzczy: bo bywáią czynione ábo dla ziednánia łálki v łędźiego [...] álbo dla zátłumienia rzeczy ftrony przeciwny [przeto ...] *ModrzBaz* 94, 87, 94, 94v; *ZapKościar* 1580/12v; bo gdy [...] ftroná przeciwna do *scrutinium* pozowie/ á będzie bliłko czáfu Seymu/ wnet on vrzędnik wrżkomo się rozniemoże/ y roki odwoła. *GórnRozm* I4; á Allegátia iedná tak ma bydz rozumianá/ odmowá ftrony przeciwny áz dotąd/ że druga ftroná na to odmáwiác pocznie *SarnStat* 1157, 327, 571, 616, 628, 670 (15); [ZapWpolActCon 1531 122/51; zachowayancz przythym fzobye wízelakye kv rzeczy obrony prawne nynyeyfche zadnego prawa nyeopuľczayacz. Isch tho fthrona przeczywna fzobye ku pomoczy bracz chce *ZapWpolKości* 1551 9/372, 1551 9/372v].

Przen [czemu w czym] (1) :

W przeciwstawieniu: »przeciwny ... posłuszny« (1): [ku poczciwemu duma wolę skłoni] vfpokoi/ y w dobrej mierze záchowa/ thák iż niemogacz iuz wola náłzá w niczym łobie przeciwną być/ áni záburzenia zadnego vczuć/ we wlytkim rozumowi posłufzną sie ftanie *GórnDworz* Ff6v.

a. *W funkcji rzeczownika (2) :* Gdy człowiek chętny/ á do krefu bieży/ Ná którym/ zakład wieczney chwały/ leży/ Pod czas przypada/ że mu wolą mieniłz/ A przeciwnego/ częłto fwym być mieniłz *GrabowSet* I2v; Powściągnałes ná ten czas przeciwnym wędźidłá/ Chcieli látác wyfoko/ wciáłes im skrzydłá. *SapEpit* A4v.

a. *Niezgadzający się z czyjąs opinią, niepotwierdzający czyjegos poglądu, będący innego zdania (47) :* *Calep* 915b; To iego łłowá/ ktore prawdá od mátáczá wielkiego wycifnęłá/ gdy go iego vczniowie/ y przeciwni Sákrámentarze przyciłnęli. *SkarKaz* 81b.

przeciwny komu, czemu (28): Aczkolwiek niekorzy [!] Doctorowie: y po piáci godzinach każą oględować vrinę/ którym takim wlytkiem Auicenna ielt przeciwny *FalZioł* [1]; Iákoby tho piłmo miało być przeciwno małżeńftwu kápłáńfkiemu. *KrowObr* 231v, 13v; *BielKron* 198v; Aryuľz też przeciwny Sábelliuľzowi/ przáł tákiez iednego Bogá Oycá *GrzegRóżn* G3, L2; Ale gdyż ia z wámi mówię z ludźmi ftátecznymi y z vczónymi/ tedy wam tho powiém/ co by powiedziáł *Socrates Philosoph* iednemu Sophiście przeciwnemu łobie *OrzQuin* F2v; *WujJud* 227v, Ll7; Ci [ktorzy szacujá i sądzá słowo Boga] łkoro iedno wlyłyżá/ że ich obyczáiom y połtepkom przeciwno ielt łłowo Boże wnet sie gniewáiá *RejPosRozpr* c4v, c4; Ktore świadectwá/ bárzo przeciwno łą/ temu mniemánium o którym ty teraz zemną mowiłz *CzechRozm* 45v, 52v, 132v; Náuká S. Ephremá/ kácerłftwom

dziśieyfzym przeciwna. *SkarŻyw* 119, 26, 278, 320, 336, 392, 456; przetoż y drugich/ to ieft Ewanielikow łobie bārzo przeciwnych [...] pilnie [*ksiądz Powodowski*] nāpomina/ āby fię zaś wrocili do gościńcā powłzechnego *CzechEp* 110, 197; *NiemObr* 75; haeretycy/ ku potwierdzeniu łwych błędow/ nawięcey te mieyfca pľuiā y fałżuiā/ ktore baczą że im łā przeciwnie. *WujNT przedm* 5, s. 31, 551, 810.

Zwrot: »dzierżec, trzymajācy przeciwnā stronę« = *sprzeciwiać się, sprzeciwiający się* [*szyk zmienny*] (1:1): Obiecto, Vřtāwicznie zādāwam/ też dzierżę przeciwnā łtronę. *Mqcz* 162c; Repugnax, W kādzey rzeczy przeciwnā łtronę trzymāyācy/ Swarliwy. *Mqcz* 330c.

Wyrażenie: »strona przeciwna« = *przeciwnik w dyskusji* [*szyk 12:5*] (17): *MurzHist* H2v; Biłkupā też s Konłtāncyey prořili/ iāko Dyocełānā/ āby przyiechał/ ālbo kogo połłał ku łłuchāniu łtron przeciwnych łobie *BielKron* 198v, 209v [2 r.]; Cum id quod obiici potest praeocupamus cum ratione dissolvere, Gdy temu zābiegamy co nam od przeciwney łtrony może być zādano ālbo zārzucono. *Mqcz* 325a; Tenći to ieft klucz do wřzytkiego piłmā/ iākołmy rzekli/ ktorego iuż teraz łprobiemy nā kilkā mieyfcach/ ktore przeciwnā łtronā zwyklā przywodzić. *SarnUzn* F5, C8, C8v, D3v; *Wilhelmā* [...] nāmowil: āby łtał przy łtronie ołzczepieńskiey [!] przeciwney *SkarŻyw* 164, 164; Widziłz czytelniku miły/ iżeć tego nie czynię/ ābych miał ārgumentā łtrony przeciwney pokrywāć *NiemObr* 34, 7, 23, 48, 80, 130.

4. *Nieprzyjazny, wrogo nastawiony; aversus, iniquus Mqcz; infestus Modrz (134)* : Iniquus etiam, Nieprzyjacielski/ przeciwny. *Mqcz* 170c, 487b; Powikłāłā im głowy/ przeciwna Vnija/ Bārziey iefzće łtrwożyłā/ tā Exequitiā. *BielSat* G3v.

Przen [czemu] (1) :

Szereg: »przeciwny a niesprzyjazny« (1): ktorzi [*dobrzy ludzie*] z tego zāłofni być mułzā/ gdy widzā/ āno ozdoby łwoie łpolne māiā z temi/ ktorzi ich iefzće męłtwem ālbo godnořciā niezāřużyli: ā mowię godnořciā onā potem nābytā/ wielkich rzeczy dokazāniem ozdobioneey proznowāniu przeciwney/ ā wřzelkiey nieczći niesprzyāzney [*ocio infestae, omni dedecori inimicae*]. *ModrzBaz* 51v.

a. *O osobach (61)* : *BielKron* 96v; Biłkupi ktorzy przy S. Chryzofomie łtali/ ćierpiāc od przeciwnych onych Biłkupow przenāłłādowānie: do Rzymłkiey fię łtolice vćiekli *SkarŻyw* 89; Y dla tegoż [*Bóg*] choć też kiedy ludowi łwemu zwycieřtwā nād Pogāńřtwem przeciwnym pozwalał/ iednāk do końcā go wytrācić [...] zābraniał *PowodPr* 13, 15; Kto łie znaydzie przeciwny/ niech będzie bezecny. *PaxLiz* E2.

przeciwny komu (25): *BierEz* L2; *FalZioł* V 50v, 51; O by ludzie rozmyłlali czo māiā rozmyłłāć, rozumieli czo māiā rozumieć, widzili czo ma widziano być łłyszeli czo māiā łłyszec, ā czynili czo ma być czyniono, wewłzemby [!] powolnořć mieli ā nigdyby łobie przeciwni niebyli. *BielŻyw* 170; *BibRadz Lev* 26/24; *OrzRozm* Kv, G3v; [*Karolus Wielki*] Węgry przeciwnie łobie łkrocił/ y łkārby wielkie od nich wyniołł *BielKron* 170, 55, 103, 115, 157v, 179v (12); Alexander, gdy mu byli niektorzy łłowacy przeciwni [...] vbrał Epiroty łwoie w ich łzāthy y zbroie iākie oni miewāli y kazał im woiovāć łwoię żiemię *BielSpr* 41v; *PapřPan* Gg2; *StryjKron* 330; Tām rzeczy moie daycie gđzie łye nāpiłāło. [...] Iāmūkę z kāpeluřzem Pānu Pudłowłkiemu/ Przyiāćielowi mēmu zāprawdę wielkiemu: Bo mię bronił od wielu bārzo mi przeciwnych *PudłFr* 79; *PowodPr* 41; *KlonFlis* B3v.

przeciwny naprzeciwko komu, przeciw czemu (4): y naprzeczywko nam wi przyjaciel moy zebiszcie niebily przeczywny *LibLeg* 11/86v, 11/88, 88v; y rozprawa nakoniec około tych, ktorzy przeciw Oiczyźnie naszey stawili się przeciwnemi *ActReg* 136.

przeciwny w czym (4): [sultan pisze] rofkazalem lyfthi fwe pyffacz do panow Zyemye syedmygrodzkyey y do wfchitkiego polpoltwa prikazyvacz ym mocno zebi ony nywczim naprzeczywko ym przeczywny nyebily y ychbi flvchaly *LibLeg* 11/88v, 11/88; nie flufzno krolewfskiego ftanu pánnie być w niewoli/ gdzye fie to tak nigdzyey nie zachowuie na fwiecie/ gdyz pánienfska płeć nikomu nie ieft ni w czym przeciwna *BielKron* 55, 115.

W przeciwstawieniu: »łaskaw ... przeciwiem« (1): Wyfluchawać Bog kożdego/ Kto prosi z fercá práwego: A iáko łáskaw dobremu/ Táko też przeciwiem złemu. *BierEz* L2.

Wyrażenia: »przeciwny nieprzyjaciel« (2): *SkarŻyw* 385; Ktory [prorok Balaam] będąc do tego przenaíety/ od Krolá Báláká/ przeciwnego á głównego nieprzyaciela [...] lud Boży pod vpadek y zwycięstwo iego poddał *PowodPr* 4.

»przeciwny niewiernik« (1): tedy kto znim [z Bogiem] nie ieft w iednymże wyznaniu y wierze iego/ iuz iemu przeciwnym niewiernikiem ieft *PowodPr* 41.

»przeciwna strona« = *wróg, przeciwnik w walce* [szyk 7:1] (8): Więc żwierzętá przeffráfzony/ Boiác fie przeciwny ftrony: Przez fwe polfy ryb prošíly *BierEz* O4; myfmy dla tego przyiecháli/ ábyfmy wyrozumieli vmyfl ftrony przeciwny *BielKron* 202, 308; iż ten Hetman lepszy ieft/ kthory [...] bez bitwy wygrawa: by iedno to takie pewne zwycięstwo nie pochodziło z záięczego fercá przeciwny ftrony. *Górndworz* Ff6; *BielSat* Nv; trzeba [...] nie fpufzczác fie ná cudzoziemce/ ktorzy fie łacno dádzą przenaíac zá pieniądze [...] dáiac porozumienie przeciwny ftronie/ co fie lám dzieie. *BielSpr* 72v, 46; *BielSjem* 36.

»wojsko przeciwné« [szyk 2:1] (3): Aleksander śmiały [...] Wyzywał co męzszych z wojska przeciwnego *KochMon* 19; Który głos gdy przeciwné wojsko vflýfzáló/ Wnet przed ftráchem táiemnym z wftydem tył podáło. *ZawJeft* 14; *CzahTr* Gv.

αα. *W funkcji rzeczownika* (9) : Nie życz przeciwnym żywota/ Być nie zádáli kłopotá. *BierEz* F4v, K2; Pánie [...] Nie day fię zemnie ćiefzyc przeciwnemu/ Ni przewrotnemu. *GrabowSet* M4v, G2, H, H3v, S; On [Stefan Batory] nádzieią lámą Z niebá pomocy/ śmiał być nawáłnościam támą Pánnońkim/ przez rozliczne y fpufzczáiac zdroie Ścierw przeciwnych/ Dunáiu tuczył ryby twoie. *SzarzRyt* C2v.

przeciwny komu (2): *BierRozm* 6; A w tym czału Bifkup Krákówki Paulus z niektoremi przeciwnemi pánu fwemu Boleflawowi wftydliwemu/ profili potáiemnie Władziłławá kfiążęcia Opolfskiego/ áby innego pana wybrali *BielKron* 363v.

W przeciwstawieniu: »przyjacioły ... przeciwné« (1): [bogaci] Prawa jakie chcą składają, Po swej woli ustawiają. Przyjacioły sobie wazą, A przeciwné sobie karzą *BierRozm* 6.

α. *O szatanie* (4) : *KrowObr* 84; Bo widząc ten znak [krzyż] przeciwné mocy ízátáńskie/ záffráfzone zboiázníá vćiekáią. *SkarŻyw* 399.

przeciwny komu (2): *GrabowSet* R3v; Anyoł tám piekielny rządzi/ ktory tey niewieście y naśieniu iey przeciwny ieft. *SkarKaz* 578b.

b. O wypowiedziach i zapisach (12) : *OpecŻyw* 177v; Słowa przeciwne [*Demokryt*] barzo mile znałzał. *BielŻyw* 65; [*Luter pisał*] á czom kolwiek przeciwnego piłal ku Stolcu Papielkiemu/ to fie nie ná łámego ołobę łciąga/ iedno ná Rzym *BielKron* 195v; *Contradictio* – Przeciwną mowa. *Calep* 253b; Táč iełt potrzebá/ [*aby wszyscy w wierze trwali*] [...] nie dbáiąc nic ná przeciwné namowy haeretyckie *WujNT* 518.

przeciwny komu (7): *KrowObr* 45v; *BielKron* 208v; Zá takowe Połelłtwo twoie/ przeciwné Bráciéy twoiéy/ y Stanowi Polłkiéy Korony/ Klózy/ á nie Odpowiedzi Królewłkiéy iełteł ty godzien *OrzQuin* D2; *CzechRozm* 20v, 78; *WujNT Col* 2 arg, 14.

c. O sytuacjach, okolicznościach, czynkach, zamysłach; też szkodliwy, szkodzący; *infestus* *Modrz*, *Calep*; *contrarius* *JanStat*, *JanPrzyw*; *aversus*, *laevus*, *malitiosus*, *praeposterus*, *sinister* *Mącz* (47) : *BielKron* 199, [332²]v, 392v; *Maliciosa iuris interpretatio*, Przeciwny wykład prawá *Mącz* 205d, 314d, 395b; *BielSpr* 25v; od ktorego [*rąbiącego drwa*] był fie ty nie łpodziewał nic złego/ áni by on też tobie myłłł co przeciwnego *CzechRozm* 232v; Niedłategoc [*uprosiliłmy Królu u ciebie to złożenie sejmu*] abifmy co przeciwnego miłleli/ ale abifmi [...] połpolite dobra náłze vpadle opatrzeni. *PaprUp* F, I3v; Gdyz do tego przyszłó, za fatum iakimsi y nieszczęciem Korony Polskiej ze inaczey naiazdom, gwałtom y wolności zabiezec y insultus przeciwnych zbydż niemogła *ActReg* 147; *Calep* [718]a; *KlonWor* 75.

przeciwny komu, czemu (31): *LibLeg* 11/39v; *MurzHist* P2; *Mącz* 487b; áni Połłom náłzym przyłtoi ná wálnym Seymie/ co przeciwnégo tym rzeczam gruntownym: tho iełt/ przeciwko Krółelłtwu/ Krółowi/ Káplánowi/ imieniem włzey Korony Polłkiéy łprawowác *OrzQuin* Dv, B2, M3v; *BielSpr* 25v; *MycPrz* II Dv; [*obrona*] włzemu łtworzeniu ziemłkiemu [...] iełt práwie z náłury wrodzona: że fie włzytkie bronią poki mogá/ gdy fie im co przeciwnego dżieie *CzechRozm* 242, 225v; Nocne biegánia y wołánia/ imo to/ iż vcżciwym obywatelom pokoy y odpoczywánie przekażáią/ obracáią się też w wielkie zgiełki pokoiowi mieylkiemu przeciwné *ModrzBaz* 36; *SkarJedn* 189; *StryjKron* 497; *KochPhaen* 16; A to iełt niepochełłtwo zadne/ łtzira á iałna prawda/ bich batzel co r:p: wnich przeciwnego niełcierpiałbim/ bo mito natura y Cnota przirodzona dali/ ze malo *veris offendere quam placere adulando*. *PaprUp* F3v; *GrabowSet* G; *LatHar* 559; A to/ coby im [*poddanym*] byłó przeciwnégo/ áni łámi czynić będziemy/ áni innym czynić dopułłcimy. *SarnStat* 164, 13, 260, 386, 699, 1042; Smiertelny [*grzech*] przyiażń Bożá płuie/ y miłłłci Bożey y bliźniego przeciwny iełt *SkarKaz* 313a; *KlonWor* 12. Cf »rzecz przeciwna«.

Wyrażenia: »barzo przeciwny« (2): co Chriłtus przez krzyż rozumiał [...]? (–) Nic inłzego iedno włzeláki niewczás/ vtrápienie/ przełłádówánie/ y inłze rzeczy ciáłu náłzemu/ łławie/ máietnołłciam/ y zdrowiu łzkodzące/ á bárzo przeciwné. *CzechRozm* 225v; *KlonWor* 12.

»rzecz przeciwna« [*w tym: komu, czemu* (6)] (8): *OpecŻyw* 90v; [*mistrz pruski*] zamkow gránicnych dobywał/ y wiele inłzych rzeczy przeciwnych Krółowi czynił *BielKron* 418, 419v; Połłowie ná Seymie imieniem korony Polłkiéy/ łprawuią rzeczy koronie przeciwné. *OrzQuin* C4v marg; *RejPosWstaw* [110³]; *BielSen* 5v; ART. XII. o rzeczách przeciwnych gołłpodárłłtwu. *SarnStat* 644; *KlonWor* 12.

Szeregi: »przeciwny i nieprzyjaźliwy« (1): ZŁośliwa żydowłká zdráda/ gdyż zázwdy iest Krześciánóm przeciwna y nieprziázliwa [*Christianis contraria et inimica JanStat 1125*] [...] zákázuiemy: áby [...] *SarnStat 260*.

»przeciwny, (a, i) szkodliwy (a. szkodzący)« [szyk 4:1] (5): *Mącz 183a*; Tráfuie fie tego wiele w Woyłzče miedzy ludem Rycyrłkim zwłazczá niećwiczoným [...] iż częłthe zámieszánie czynią łprawcom swoim przeciwné y włzem innym łzkodliwe *BielSpr 25v*; *RejPosWstaw [110³]*; *CzechRozm 225v*; *Calep 532b*.

»trudny i przeciwny« (1): [*kupując urząd albo dostojęństwo*] Kupiłz łobie rzecz trudną y bárzo przeciwną: Lepiey łnadź po łtáremu zołtác liczygrzywną. *KlonWor 12*.

d. *O środkach leczniczych i pokarmach: szkodliwy [komu, czemu] (10)* : A iest wężom bárzo przeciwné ziele złotogłow. *FalZioł I 15d, IV 15d*; Bo włzelka rzecz zbytnia, bywa przeciwna przyrodzeniu. *GlabGad B7, H3*; Dziwna choroba też dziwne Ma mięcz tranky y przeciwné *RejKup q6v*; śiárká krwi łłużąc rozmnaża ciepłó w koźdym cieie/ oprócz w wodnych żywiłech [...] przeto im iesth przeciwné y nieznośné *SienLek Vuu3v, 151v, 152v, 156v*.

W przeciwstawieniach: »przeciwny ... pożyteczny ([pożyteczen]), [zdrow]« (1): zagrzewaią też thi łtroie [*bobrowe*]/ [...] przeto tim czo kurcz cierpią z pełnołci: albo drzenie: bárzo pożytheczne/ ale zafię przeciwné thym ktorzy z łuchołci cierpią *FalZioł IV 8a*; [To co mi zdrowo było/ teraz iest przeciwno/ Y brzydkość mi przynośi/ y bárzo iest dziwno. *ProtKonterfet [A4] (Linde)*].

5. *Niesprzyjający, niepomyślny, niebezpieczny; adversus Mącz, Modrz; contrarius Vulg, PolAnt; iniurius HistAl; infelix, infestus, iniquus, laevus Mącz (100)* : *OpecŻyw [27]v*; *HistAl G5*; abowiem [*ludzie niecierpliwi*] zadnego przeciwnego gwałtu nieumieią ani mogą znośić. *KwiatKsiąż M2v*; *Mącz 133a, 183a, 251d, 443c*; Iełli powinien włzytko przeciwné cierpieć ten coby fie łiebie zápzał? *CzechRozm 227v marg, 226, *4v*; Day nam dziś chlebá náłzego/ y włzego nam potrzebnego/ pokoy, zdrowie, hoyność włzego/ oddal co iest przeciwnego *ArtKanc M15v*; *ZawJeft 8*; *ActReg 149*; *Calep 540a*; Przeminełó włzytko/ y to ielił fię w czym kochał/ y to ielił co przeciwnego cierpiał *WysKaz 46*; *PudłDydo B2*.

W przeciwstawieniach: »przeciwny ... szczęśliwy (a. szczęśny) (10), fortunny (4), dobry, wesoły« (16): anij fie podnos w pychę przeciw bogu czału łłczęłného/ anij włtáwáy od dobrych wczynkow czału przeciwné⁸⁰ *OpecŻyw [27]v*; *GlabGad P5v*; *HistAl A3v*; Trudniey być miernemu w łzczęłliwych rzeczach niłzi w przeciwnych. *BielKron 183v, 258, 259v, 382*; bądź zázwdy łtály thák w przeciwnych/ iáko y fortunnych rzeczach *BiałKat 208v*; *RejZwierc 211v*; *CzechRozm 99*; Będą mu [*panu, który daje dobry przykład*] włzytcy pośłuzni z chęci á nieponiewoli w rzeczách trudnych nieopułzczą go/ rzeczy ták wesołe iáko przeciwné łpolne łobie łnim będą rozumieć *ModrzBaz 23v, 15v, 69*; *ArtKanc M17*; *LatHar 567*; *SarnStat 1022*.

Wyrażenia: »czas przeciwny« [szyk 2:1] (3): *OpecŻyw [27]v*; Znalzay łkromnie przeciwné w łwey młodości czałfy. *BielKom C4v*; W fortunnych czałłech cnotá fie więć niłzczy/ Ale w przeciwnych naiásniey fie byłzczy. *RejZwierc 211v*.

»przeciwné nieszczęście« (1): wnet go [*Juliusza Cesarza*] po łzczęłciu przeciwné niłzczęłcie od LIBoná podkáló *StryKron 66*.

»przeciwna przygoda, przypadek« = *adversitas HistAl* [szyk 4:2] (5:1): Ktorey [królowej Olimpii] Anekhánábus rzekł/ ieden z námocnieyších bogow [...] ciebie we wšytkich przygodach łzczęfliwych y przeciwnych będzie wšpomágał. *HistAl* A3v; A náćirpyawšzy łie tu [na ziemi] przypadkow przeciwnych/ Bychmy ták zołtác mieli á tham [tj. do nieba] łie nie dołtác/ Iužćiby łie nie mogło nikomu gorzey słtác *RejWiz* 116; *BielKron* 259v; *KwiatKsiąż* E; *KuczKat* 435; *ArtKanc* M17; [[*Gedeon*] [...] poráził woylko nieprzyacielńkie/ ktorzy bezpiećnymi byli/ á nieogłędowáli łie ná żadną przeciwną przygodę [nihil adversi]. *Leop* 1577 *Iudic* 8/11 (*Linde*)].

»przeciwna rzecz« = *res adversa Mącz, Modrz* [szyk 21:14] (35): Tatz iełt ktorá z łyne^m bożym iáko z łwy^m milym cirpiala rzeczy przeciwné *OpecŻyw* 183, 48v; A kto gi [orłowy kamień] przy łobie nofi/ thedy gi czyni ludziom przyjemnym/ trzewem/ y teź bogatym/ y od przeciwnych rzeczy łtrzeże. *FalZioł* IV 48c; Szcłećie żawždy iełt poddane przeciwnim rzeczam. *BielŻyw* 52, 37; że y łwyęći ludzie pod czás nie łą dołkonáli w łthałócyach łwoich/ w przeciwnych rzeczach/ procź o łobney łáłki á wšpomóżenia Pána łwego. *LubPs* H4v; *KrowObr* 154v; *BibRadz* I 26b marg; Dał nam Pan Bog tego Iopá ná przykład/ áby káždy nie rołpaczał w rzeczach przeciwnych/ á w łzczęćiu wielkim żadney wiećnołći ná tym łwiece niepokłádáli. *BielKron* 27v, 154, 183v, 258, 265v, 382; *Mącz* 74b, 121d, 418b, 461d; *GórnDworz* L13; *BiałKat* 203v, 208v; Abowiem wmyłł łtátecźny á wšpaniły nigdy łie okázác nie może/ iedno w rzeczach w przeciwnych. *RejZwierc* 86v; *WujJudConf* 106; *RejPosRozpr* c4; *MycPrz* I C4; *BiałKaz* B4v; *CzechRozm* 99; *ModrzBaz* 15v, 23v, 69; A z tym zátym błogoláwienłtwem [*Chrystusowym*]/ żadna przeciwna rzecz nie zálzkođzi *WerKaz* 306; *LatHar* 134 marg, 567; *WujNT* 22; *SarnStat* 1022; [*CorfusDocum* 1591 nr 190].

»przeciwne szczęście, fortuna« = *res aspera, infesta a. iniqua fortuna, laeva auspicia Mącz* [szyk 13:4] (12:5): *GlabGad* P5v; bo nie máłz ták żadnego człówieká ná łwiece łzczęćnego/ ktoregoby czáfu łwego przeciwné łzczęćie rułzyć nie miáło. *BielKron* 112, 112, 189v, 334; *Mącz* 89a, 169d, 170c, 183a; *Prot* D2v; ktorey [cirpliwołći]/ to iełt przyrodzenie/ wytrwác nie z zámárlzczoną twarzą/ wšytki łtoły przeciwney fortuny. *GórnDworz* Hh2v, Hh6v; *BiałKaz* H4v; O to by bogá prołć/ żeby człówiek Co námniey szcłećia przeciwnego doznał Bo żeby zgołá nic/ to nie człówiećza. *KochOdpr* B2v; Oni przeciwnéy fortuny nie znáią/ Y w dobréy łile dlúgie látá trwáią. *KochPs* 107; *CzahTr* A4, B.

Szeregi: »przeciwny a przykry« (1): *Acerba ferre robusti animi est, magnaue constantiae*, Przeciwné á przykre rzeczy cierpieć yełt/ łtałego wmyłł y wielkiey łtátecźnołći. *Mącz* 418b.

»przeciwny i zły« (1): tedy wždy [...] przeciwné y złe przygody łtale y mocnie będźiemy mogli wycierpieć. *KuczKat* 435.

a. *O zjawiskach atmosferycznych* (22) : Pokornie ćie Boże prołimy/ [...] áby przes dotykanie tego Wołku [tj. *woskowego baranka*]/ [...] wierni byli pobudzeni ku chwale. Niepogody Grádołwe/ obłoki chmurne/ nawálnołći niepogodne/ wichry wiátrowe (a) gromy przeciwné/ Przezeń były wšmierzone *KrowObr* 67v; PRzeciwné chmury łłóńce nam zákryły/ Y niepogodné déłcze pobudźiły *KochPieł* 31; (*nagł*) Ná korab P. Łáłkięgo Olbryćtá. (–) [...] Przetrwawłzy wšytki przeciwné pogody/ Stánie ná brzegu w cále y bez łzkody. *PudłFr* 27; Pan kiedy gromi/ zápomniá łwey dumy Przeciwné Szumy *KlonFlis* B3v, B2.

przeciwny komu (3): zwolenicy [Jezusa] byli na morzu/ á mieli wiatr przeciwny łobie *OpecŻyw* 54; A gdyż iuż trzy dni od brzegu płynęli/ wftáło im powietrze przeciwné/ y przypędziło ie do tego miáftá/ w którym była iego Mátká *HistRzym* 34v; *PudłDydo* B4v.

W przeciwstawieniu: »po swej myśli ... przeciwny« (1): Krolu Miłóściwy/ Końcá nie będzie tey nálfzey wypráwie/ A wiátry mamy po fwey myśli práwie: Kto wie/ przeciwné nie wftánáli potem? *GrochKal* 8.

Wyrażenie: »wiatr, powietrze przeciwné(-y)« = *ventus contrarius PolAnt, Vulg; reflatus Calep* [szyk 12:6] (17:1): *OpecŻyw* 54; *MurzNT Matth* 14/24; *BielKron* 191v, 446; *Mącz* 344a; Wiátry przeciwné mamy/ wełny bijá/ máłzty łomiá/ żagle drá *OrzQuin* A3v; *HistRzym* 34v; *StryjKron* 26; *GrochKal* 8, 12; *GórnTroas* 6; *Calep* 904b; á łódź ná śrzodku morzá wáły frodze tłukły. ábowiem był wiatr przeciwny. *WujNT Matth* 14/24, *Mar* 6/48, *Act* 27/4; *KlonFlis* Ev; *PudłDydo* B4v; [*BielKron* 1551 11v].

6. Przykry, obrzydliwy, budzący wstręt; contrarius Modrz, Vulg; aversus Mącz; molestus Calep (23) : *LibMal* 1544/85v; Luterłka náuká [...] nic pewnego áni prawdziwego w łobie nyema. Ale pełná błędow/ fáłłfu/ y kácerftwá rozmáitego y przeciwnego. *KromRozm I* K2v; *GliczKsiąż* B7; że chćiwość wrzędow á zbytek/ y temu przeciwné łákomłtwo/ łá przyczyny/ ktore wielkie Rzeczypołpolite bárzo wátlá. *ModrzBaz* 55v; *KochOdpr* D2v; *Calep* 669b; *KlonWor* 11.

przeciwny (przeciwien) komu, czemu (11): yłzbicz thak bylo przeczywno moyá bydlíá [lege: moje bydlę] jako przeczywna czarownycza łczudzoloznycza popowłka myłółznycza mylemu bogu pannye mariey *LibMal* 1544/86; *MurzHist* H4, H4v; ma być vmysł ku cnoćie formowan/ gdy iefzcie miękki ieft/ y łatwie przeciwné yemu włzelakie ćwiczenia znalza *KwiatKsiąż* A2v; *Aversus a Muisis*, Ktoremu náuki bárzo łá przeciwné y ma ye w nienawiści. *Mącz* 487b; *GórnDworz* C6; *CzechRozm* 100v; włzák wiéłz moie obyczáie. (-) Ludzióm przeciwné/ y bogom mierżioné. *KochFrag* 46; *WujNT* 271.

W przeciwstawieniach: »przeciwny ... miły (2), przyjemny« (3): Bo iáko záwždy álbo wino pić álbo wodę/ przeciwná rzecz ieft/ ále ná przemiány tego vżywáć/ rzecz miłá *Leop 2.Mach* 15/40; *WujJud* 119; po ty [!] go [pana] chćieć łłucháć/ poki by co łátwiego/ lekkiego/ y miłego rofkázowál: A gdyby on zás kázál co trudnego/ niebłpiecznego/ y ciáłu przeciwnego/ tedy to ná zad porzucić *CzechRozm* 100v.

Szeregi: »przykry a przeciwny« (1): ták tu ná łwiat/ kto łie vrodzi/ [...] nielza mu ináćzey/ iedno przyiáć zá dobre włzytko to/ co w kim przykrego/ á przeciwnego łobie widzi. *GórnDworz* C6.

»przeciwny a sprośny« (1): [*heretycy głoszą swoje wymysły pod pokrywką imienia Chrystusa*] áby náuki ich przeciwné/ á łprofne/ powážność imięniá P. Chryłtułowego przyiemnemi vczyniłá. *WujJud* 119.

»zły i przeciwny« (1): Acz dobre vczynki łá Pánu Bogu wdzięczne: ále pyłznić łię z nich/ y wnołć nád inne/ ieft rzecz złá y Bogu przeciwná. *WujNT* 271.

a. O smaku i zapachu (4) : Opium ieft woniey przeciwnéy/ łmaku gorzkiego *FalZioł* I 95b, I 86c.

przeciwny czemu (1): [*woda ciepliczná*] z przyłádá łiárczáná/ łmak y wóniá vżywániu zwyczáynému przeciwná pokaże. *Oczko* 10v.

W przeciwstawieniu: »przeciwny ... słodki« (1): MArcza miefiącza [...] Czyń łobie warzenie przeciwnę/ á flodkie iedz zawždy *FalZioł* V 46.

7. Niezrozumiały (5) :

Wyrażenie: »rozumowi, umysłowi, ciała z rozsądkiem jego przeciwny« (2:1:1): SWiádectwá twe miły Pánie wyem yáko łá dziwne A ludzkyemu rozumowi tu zázwdy przeciwnę *LubPs* bb5; CO ieft Bog [...] A łzkodá y głowy płowác/ Kto chce w tym mędrowác. Bo tho táiemnice dziwne/ Náfzym rozumom przeciwnę *RejZwiercPodw* 183v; á dálżych rzeczy w kłięgách Moyżelżowych ktore trwáiá opifánych/ iż vmyłłowi ich łá przeciwnę/ pálcem łie dotknác niechçá. *CzechRozm* 101, 248.

Szereg: »trudny i przeciwny« (2): Ale zász gdy przydżie ku żywotowi Chriřtiánłkiemu y ku záprzeniu łie łámego łiebie/ to tu dopiero trudna łáciná/ y ciáłu z rozłádkiem iego bárzo przeciwna. A ták trudna y przeciwna/ żeby łácniey niewiem iáká náciężłżá Mnichowłką regułę od ludzi wymyłłoná mogł człowiek wytrwác *CzechRozm* 248.

8. O usytuowaniu w przestrzeni: przeciwległy (20) : *FalZioł* V 5; á tho ciepłó zágrzawłży w przeciwnę vcho náley *SienLek* 76v.

Wyrażenie: »przeciwna strona« [w tym: czemu (1)] [szyk 4:1] (5): NA pleurę nicz łepższego nie ieft: iedno krew pułzczać z przeciwnęy łtrony kłociu z medijany *FalZioł* V 82, V 82; *Oppositum*, *Przeciwná łtroná*. *Ex opposito*, *Náprzeciwnko*. *Mqcz* 311c; *SienLek* 125; ktoryby [*lud sprawniejszy*] miał przyść nieprzyiácielowi ná czołó/ [...] bo tym obyczáiem odmieniá łie mieyfçá y s łprawçámi/ y przydá ná inne łtrony pierwłżym przeciwnę *BielSpr* 34v.

Przen (1) :

Wyrażenia: [»przeciwnymi piersiami« = *nie cofajác się, nie uciekajác*: Litwá y Zmodź pierwłże gwałtowne potkánie Kijowiánom łmiele y łtale przeciwnymi pierłiami wytrzymáli *StryjKron* 393.]

»przeciwna strona« (1): Ale iż to trudna ná łwiecie rzecz/ poznác iáko dáleko człowiek ieft/ od onego łrodku/ gdzie cnotá miełzka/ przeto káždy łam przez łię/ od thego ku czemu łie baczy być łkłonnym/ znienáglá łie ma czołác/ á ná przeciwná łtronę przeprowadzác *GórnDworz* li6.

a. *Znajdujący się naprzeciwno* (1) : Połłáł dwu z vcźniow łwych. Mowiác: Idźcie do przeciwnęy włi [*contra vicum*] *BudNT Luc* 19/29.

b. *Znajdujący się po przeciwnej stronie ziemi (na antypodach)* (1) : Iuż tym Słóńce łwieciłó ktoryz tám miełzkaíá/ Kędy łtopy przeciwnę łtopam náłżym máią. *Prot* A4v.

c. *Poruszający się w przeciwnych kierunkach* (1) :

Wyrażenie: »sobie przeciwnę« (1): gdy wiátry łobie przeciwnę powłtáná/ porułżá on piáfek *BielKron* 456v.

d. *astron.: Znajdujący się w opozycji wobec innych ciał niebieskich* (9) : Abowiem toż przerzecone w przeciwnych známionách niebieskich zwierłchnich Plánetow połózenie/ bęđzie zá dżiewięć lat látołiego Roku w Byku á w niedźwiádku *LeovPrzep* E2v, E2v.

Wyrażenie: »sobie przeciwny« (1): Náđ to ciłż Plánetowie zwierłchni iáko Iowłż z Sáturनुem roku dziełátego w známieniách niebieskich łobie przeciwnych bęđá *LeovPrzep* Ev.

a. *W funkcji rzeczownika: opozycja [czego]* (6) : Czo wybieracz albo łzie łtrzedz według Áłpektow Kxięzycza s Plánetámy. Złáçzenye Saturnułłá Dnia tego nicz nyepoczynay [...] boieft zły czałz.

Szełny Saturná Dzyeny prziemni/ przyłęcz łzye łtarym [...] zyemię kopay. Czwartak Saturná Strzełz łzye łtarych/ zyemie nyeorz [...] Trzećiak Saturna Starym łye przyłęcz/ zyemye orz [...] Przeciwny Saturná Niepotikay łie s łtaremi *Goski* A2; Przeciwny Iowiffá [...] Dobrze ielł ku łlchetnym przyycz *Goski* A2v; Przeciwny Słonczá Krolow/ kxyżąth oblicznołczy łye wyłtrzegay *Goski* A3v, A3, A3v, A4.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (7)* : Adversus, Przeciwny. *Mącz* 3d, 64a; Adversarius – Przeciwni. *Calep* 29a; Contrarius – Przeciwny. *Calep* 254a, 28b, 29a.

Wyrażenie: »przeciwna strona« (1): Diversa pars, Przeciwna łtroná. *Mącz* 487d.

Synonimy: **1.** drugi, iny, niezgodny, odmienny, rozmaity, różny, sprzeczny; **2.** niezgodny, różny, sporny, sprzeczny; **3.** przeczny, sprzeciwiający się, wsporny; **4.** niechętny, nieprzychylny, nieprzyjazny, niesprzyjazny, nieżyczliwy; **c.** szkodliwy, szkodzący, trudny; **5.** nieprzyjazny, przykry, szkodliwy, trudny, zły; **6.** mierziony, obrzydły, omierzły, przykry, sprosny, zły.

Cf **NIEPRZECIWNY, PRZECIWNOMOWNOŚĆ, PRZECIWNOROŻNOŚĆ**

DDJ, LW